

Пролог

Сигнали якогось пристрою повторюються безконечно. Трохи далі чутно, як хтось штовхає візок. Гучні голоси. Вона ворухиться, хоча не надто впевнена, що хоче повернутися до свідомості. Усе ж ненадовго випірнає з туману, у який занурена. Відколи вона так спить? Але де ж це, хай йому грець, вона? Намагається перевернутися, але щось стримує її рухи. Мотузка? Болить голова, дуже болить... і дуже хочеться спати, тому припиняє ворухитися. Але щось усередині велить їй діяти, і надлюдським зусиллям усе ж удається розплющити очі. Бачить, що лежить у білій, тьмяно освітленій кімнаті без прикрас. Крапельниця поєднує її з пакетом із якимось розчином. Чує, як одна за одною, зі звуком «плюец», падають краплі. Ну, що ж, це вже ліпше, ніж мотузка: здається, вона в лікарні. Але, Боже мій, чому вона тут? У звивинах мозку все переплуталося. Згадує той понівечений вихором вітрильник, поетичну червону цятку, до якої так довго був прикутий її погляд. Усе ще відчуває вітер у своїх косах і сонячні промені на обличчі. Згадує, що сьогодні вдень, дещо раніше, прогулювалася стежкою біля гірського карнизу. Вона дуже любить це місце — звідси небо уявляється більшим і ширшим, ніж деінде. Проте відчуває, що знову поринає в туман, і вже занурюючись у важкий, ватяний сон, певна річ, штучний, жахлива сцена проникає в кору її головного мозку. Голова скочується набік. Перестає боротися зі сном і засинає, ніби заперечуючи, що це видіння є чимось іншим, аніж витвором її уяви. Ні, це неправда, що вона могла стрибнути.

1

Якось увечері

Ефект метелика... Саме цю метафору зазвичай уживають для узагальнення поняття теорії хаосу, згідно з якою навіть мала зміна може з плином часу потенційно посилюватися, доки не призведе до важких наслідків.

Чи може помах крил метелика в Бразилії викликати торнадо в Техасі?

Чи справді розумно пов'язувати нещастя з приблизними математичними розрахунками чи недоведеними фізичними концепціями?

Хай там як, але цього пізнього весняного дня саме низка анекдотичних випадків привела Адель Ренуар на маршрут міського автобуса. Складно достеменно визначити, що саме змінило хід подій, її долю, курс її короткого життя.

По-перше, Адель пізно вийшла з лабораторії: як чемна людина, вона витратила кілька хвилин, удавано посміхаючись недолугим жартам розсильного, його банальному гумору про бельгійців, американців і надувні ляльки. Потім, усупереч своїй звичці заздалегідь підготувати одяг, піддавшись якійсь примсі, може тому, що поспішала, вирішила того ранку вдягнути камізелку, яка так стискала її талію, що потім важко було зняти її в роздягальні. Це також стало однією з причин запізнення.

Але, імовірно, ті кілька хвилин потрібно передусім віднести на рахунок парочки закоханих, які цілувалися якраз біля входу до місця її роботи, так само, як і ті, що на фото *Робера Дуано*¹. Імовірно,

¹ Ідеться про знамените чорно-біле фото відомого паризького фотографа Робера Дуано «Поцілунок біля паризької ратуші».

це її так збентежило, що втратила рівновагу та похитнулася на своїх босоніжках на платформі? Чомусь, замість того, щоб вхопитися за єдине, за що можна було вхопитися в ту мить, а саме: за стару жінку з синюватим волоссям, яка проходила повз неї, вона позадкувала і зійшла з хідника. Поєднання цих трьох елементів, значно більше, ніж помах крил метелика, штовхнуло її на автобус, що їхав зі швидкістю тридцять п'ять кілометрів на годину.

За кілька секунд до удару, почувши голос жінки, яка попереджала про небезпеку, вона застигла на хіднику і повільно обернула голову. Побачила спотворене переляком обличчя водія, вирячені від раптового припливу адреналіну очі, почула скрипіння покриття по асфальту.

Страх удару — не найдраматичніше, що пережила, зовсім ні. Якби зробила крок убік, то ще могла б ступити на хідник, але в її голові промайнули потаємні думки.

Якщо в кінофільмах у схожих ситуаціях спрацьовує інстинкт виживання, а потім ідуть найкращі кадри, то Адель може залишити для нащадків лише нав'язливі переживання травматичного досвіду... банальності. Адже подумала про забуту на кухонному столі маслянку, про купу одягу, який ніколи вже не випрасує, про сагу про *Елену Ферранте*¹, яку вже не дочитає до кінця.

За чверть секунди, коли ще могла мислити, усвідомила всю нікчемність свого життя. Бо хіба ж нормальна людина може в останні коштовні миті думати про масло, прання і недочитані книжки? Тож, рішучіша, ніж будь-коли раніше в житті, стиснувши кулаки і міцно притиснувши їх до стегон, ані на дюйм не зрушила з місця. І як наслідок: її збив о 18:07 автобус «С», яким вона ніколи не їздила.

¹ Елена Ферранте (італ. *Elena Ferrante*) — псевдонім відомої італійської письменниці, чії книги одержали свігове визнання, були відзначені багатьма літературними нагородами.

2

Жалі

Мало хто насправді бажає зазирати правді в очі. Зазвичай ми часто стверджуємо протилежне, переконуючи себе, що ясність та об'єктивність значно важливіші в житті; річ у тім, що часто-густо правда тривожить дужче, ніж будь-що інше.

Дуже складно підсумовувати життя... Пошлімося у зв'язку з цим на опубліковану в лютому 2012 року статтю в британській газеті «Гардіан».

Вона і спричинила пристрасті у людей, і охолодила їх. Замітку часто згадували в засобах масової інформації, ба, публікація навіть перетнула кордони — Ла-Манш, Атлантичний океан — і сколихнула серця мільйонів людей. Тема не залишила байдужими всіх, хто її прочитав, або ознайомився з коротким викладом у соціальних мережах.

Одна австралійська медсестра провела соціологічне опитування та збрала свідчення про п'ять основних жалів людей, які прощалися з життям. Наголошуючи на принципі незворотності часу, ці свідчення водночас привертають увагу до нашої схильності його марнувати. Висновок такий: поки живий, радій кожній миті життя.

П'ять головних особистих жалів висловлювали всі опитані, серед яких найпоширенішими були: *«Хотів би жити так, як мені подобається, а не так, як від мене цього очікували й вимагали»*. *«Бажано було б працювати легше»*. *«Хотів би частіше спілкуватися з друзями»*. На четвертому місці опинилося цілком очевидне бажання: *«Хотів би, щоб у мене вистачало сміливості висловлювати свої почуття»*. П'яте, було, ясна річ, найбільш тривожним і найгострішим із усіх: *«Хотілося б, щоб я мала більше права на щастя»*.

Ця замітка — одна з тих, які на мить захоплюють нас і викликають легкий дискомфорт. Є й такі, від яких хочеться зателефонувати приятелю або натиснути на іконку «поділитися», щоб зібрати кілька співчутливих уподобайок, які посприяли б поверненню до нормальної та спокійної діяльності, як-от виграти кавоварку в сервісі або замовити у супермаркеті продукти харчування з доставкою.

Проте є й інші новини, що залишають у серці важливіший слід. Вони пов'язані з тим, що нас у той час турбувало, ніби наша пам'ять розважалася, закарбовуючи його ключові моменти. Бо як пояснити те, що в білуватій, пофарбованій у колір прокази лікарняній оглядовій кімнаті Адель повторювала про себе, немов мантру, ці п'ять жалів?

Коли кілька місяців тому її приятелька Нур поклала перед нею на стіл цю статтю, Адель лише звела брови, що мало би означати щось середнє між невимушеністю та відстороненістю: вона її не цікавила. Проте навіть нині чітко пам'ятала п'ять тире, лапки та зміст замітки.

П'ять жалів.

П'ять, як п'ять пальців на руці, якщо вона не торкалася у небезпечному місці газонкосарки.

П'ять, наче п'ять почуттів. Наче п'ять континентів.

Попри велику рішучість, яку вона проявила напередодні, щоб опинитися під колесами автобуса, Адель була жива і здорова; в її черепі танцювали, невпинно снували думки, з нестерпною енергією гурту танцюристів на балу. Бідолашні люди, яких за теплим і, безперечно, несмачним чаєм, ледь не змушували відповідати на запитання для замітки, на схилі їхнього життя були не такими, як Адель, яка цілком здорова лежала на лікарняному ліжку. Яка несправедливість! Вона була жива, хоча навіть не боролася за виживання, і все це заганяло її в глухий кут.

Наскільки второпала, водій автобусної компанії лежить у сусідній палаті. В останню мить він зумів вивернути кермо, але не впорався з керуванням і вривався в ліхтарний стовп. Подушка безпеки мало допомогла: не витримавши удару об велике кермо, два його ребра зламалися і тепер йому доведеться місяць чи навіть два страждати, хоча лікарі й полегшуватимуть біль знеболювальними препаратами.

Вісімдесятирічний дідусь із голубуватим волоссям був такий шокований нещасним випадком, що його також забрала карета швидкої допомоги, що прибула на місце події. Автобус повернувся в депо, пара закоханих поїхала, не надто переймаючись аварією.

Адель почувалася відносно добре. Автобус лише злегка зачепив її збоку. Проте все ж довелося пройти низку тестів, покликаних заперечити будь-яку підозру на внутрішні пошкодження. Такий порядок, і вона, як ніхто інший, добре знала, що його потрібно дотримуватись, незалежно від закладу: чи то в банку, чи на підприємстві, чи, тим паче, в лікарні.

Коли приїхала до лікарні, то в оглядовому кабінеті інтерн запитав її, чи не бажає, щоб про те, що вона в лікарні, повідомили комусь із третіх осіб? Вона лише посміхнулася і помовчала кілька секунд. Хороше запитання: Габріель був для неї ким? Третьою? Четвертою особою? Може, він якраз п'є пиво чи збирає з деталей чергову модель? Чи варто його турбувати, якщо він за всі ці роки їхнього знайомства не став її «половинкою»?

— У цьому немає потреби, — відповіла Адель після короткого, дещо незручного мовчання.

— Але ми не можемо відпустити вас без супроводу. Навіть якщо всі аналізи будуть хорошими... такий порядок...

— ...порядок, я це розумію. Я підпишу виписку і візьму таксі, — відповіла вона.

Інтерн пішов, медсестра поміряла їй тиск, а жінка повернулася в думках до всесвітніх жалів.

Чому ж їх лише п'ять? Мабуть, тому, що їх найчастіше згадували? Саме так, і журналісту довелося прийняти це рішення. Поки Адель чекала на виписку з лікарні, в її голові роїлися думки. Безперечно, автор статті навмисно залишив поза увагою головний жаль якоїсь Мей Флетчер перетнути на веслах Атлантичний океан, якогось чоловіка, назвімо його Жоржем, який усе життя мріяв задушити подушкою свою тещу, чи жаль певної Теодори Філіпс, що вона все життя сиділа на дієті.

Адель усміхнулася, пригадавши, коли вже прочитала замітку, обмін думками з Нур. Сказала їй тоді, що публікація їй нецікава, і викинула з голови непотрібні думки, які захарашували пам'ять,

як, наприклад, температура смаження морського окуня з солоною скоринкою, кількість калорій у кексі чи назви субпрефектур префектури Сена і Марна.

То чому ж вона відтоді, як покотилася, немов ганчір'яна лялька, по бруківці, не могла думати про щось інше? Навіщо знову і знову відновлювати в пам'яті ту дещо пікантну статтю, яка ще кілька місяців тому здавався їй нецікавою?

Адель усвідомлювала, що дигресія в її розмірковуванні про головні жалі, щоб викликати паралельну думку про Мей, Теодора чи Жоржа, ідеально вписувалася в п'ять жалів, виокремлених у замітці. Відмова від тістечок або перетин Атлантичного океану на веслувальному човні узгоджувалися з найбільш поширеним із жалів, — «*відповідати тому, що від тебе очікують*». А жаль «*не вбити свою тещу*», окрім юридичних наслідків, що, цілком логічно виникали, легко вписувався в категорію «*мати мужність висловити свої почуття*». До того ж, ці три жалі чудово узгоджувались із «*мати більше права на щастя*».

Щастя... Зітхає.

Ці сім літер¹ складають величезний, розпливчастий принцип. У своєму зеленому халаті, занадто великому для неї, молода жінка — невисока брюнетка з довгим каре і густим чубчиком, — заперечливо похитала головою. Ні, вона однозначно не сприймала цей жаль. Вона ніколи не лічила години в аналітичній лабораторії, де працювала на посаді лаборантки. Працювала набагато довше, ніж потрібно, але це не означало, що своєю важкою працею була невдоволена. Вона навіть насолоджувалася нею. А ще любила спокій лабораторії, свій білий халат, який відрізняв від решти світу, тишу і співучасть чашок Петрі. Ось таким було її бачення свого життя. Мала багато колег і сусідів, але лише двох друзів — Нур і Габрієля. Хоч би як, а раділа миру і спокою свого повсякденного життя з обмеженими соціальними взаєминами.

Авжеж, їй було легко спростувати один за одним п'ять жалів, які, либонь, викликали тремтіння у домогосподарки віком під п'ятдесят, змушували сіпнутися молодого жвавого керівника, розчулились студентку. Люди...

¹ Французьке слово *bonheur* складається зі семи літер.

Вони були, певна річ, занадто сентиментальні. Габріель, безперечно, погодився б із нею.

Залишившись наодинці в оглядовій кімнаті, Адель аналізувала зі звичним цинізмом, із іронічною мімікою на нецілованому обличчі, свою ситуацію і думки, що її хвилювали. Знову мимоволі пробурмотіла п'ятій і останній у списку жаль: *«Я хотіла б мати більше права на щастя»*.

Раптом їй стало зле, а потім і зовсім боляче. Екран, до якого була приєднана нарукавною пов'язкою і кабелем, замиготів. Вона підвелася, намагалася дихати повільніше, але це не допомогло. У горлі відчула сухість, лоб вкрився краплями поту, під пахвами відчула сильне пітіння. Вона розлютилася на себе: усе це так безглуздо! Не хотіла відчувати цей дискомфорт!

Певна річ, вона не мала наміру втрачати самовладання через банальний спогад про маслянку і праску! Після того, як стривожена голосними гудками фельдшер відчинила двері, а за нею увійшов червонощокий стажер із розпатланим волоссям, Адель збагнула, що сталося. Поки вони разом сердито розбиралися з апаратом, вона поступово зрозуміла у чім річ.

Несприйняття дійсності.

Величезне несприйняття дійсності. Ось що це було.

Два чи три тони, здається. Можливо, Адель хотіла покінчити із цим, просто так, одним ударом. Як грім серед ясного неба. Коли вийшла з роботи, і без попередження. Просто ще один вечір буднього дня. І навіть якщо вона залишилась живою, то лише здогадувалася, що їй на вдасться так легко замиритися зі своїм сумлінням.

Вона повернеться додому і покладе маслянку в холодильник, якщо Габріель цього не зробив замість неї (ймовірність 99 %), попрасує, хоч із запізненням, випраний одяг (два повні кошики, серед них лляну сукню, яку так важко прасувати), візьме перший том саги Елени Ферранте і читатиме з того місця, на якому зупинилася (сторінка 147).

Завдання на вечір: робити все поетапно, не поспішаючи, — крок за кроком.

А завтра Адель візьме відпустку. І що потім? Ну, може, поїде кудись.

3

Від'їзд

Адель уявляла собі, що засинає так, ніби нічого не сталося.

Звела до мінімуму те, що недавно пережила, і зараз почувалася некомфортно від багатьох суперечливих почуттів. Вона роками стримувала свої почуття і тепер у неї замість автобуса з повною силою врізався сенс її життя. Вона втекла з лікарні, підписавши всі папери, які підсунув із докірливим виглядом інтерн, радячи не квапитися з випискою. Після цього стрибнула в таксі.

Переступивши значно пізніше, ніж зазвичай, поріг квартири, почувала, що з телевізора лунає безперервний потік банальностей. Сердито кинула свій плащ на крісло, а потім передумала і повісила його на вішак, як і мала відразу це зробити. У вітальні її сусіда по квартирі Габріель, чоловік за тридцять, експерт із кодування, схилився над маленьким столиком, на якому утілював своє захоплення. Усе його тіло було напружене, максимально сконцентроване, щоб за допомогою двох пінцетів зібрати до купи крихітні деталі моделі бомбардувальника. Хоч і був іноді для неї незбагненим, це заняття було для нього найкращим способом розслаблення.

Габріель підвів погляд, і добрі очі чоловіка, який став для неї щирим товаришем, глибоко зворушили Адель. Він посміхнувся, потім насупився, зиркнувши на годинник на духовці.

— Хай йому біс! Я втратив лік часу!

Адель нічого не відповіла. Просто поклала торбинку на маленький сервант. Габріелю знадобилося дві хвилини, перш ніж занепокоївся, що сусідка по квартирі не відреагувала на його вигук.

— Щось сталося?

— У мене було легке зіткнення з автобусом.

— З автобусом?

— Нічого особливого...

— Адель! З тобою все гаразд?

Чи все гаразд? Ніколи раніше відповісти на запитання, яке задають щонайменше сто разів на день колеги, сусіди і кур'єри, не було складно.

Так, якщо взяти до уваги всі обставини, нібито все було не так вже й погано. Якщо не зважати на схожий на решето озоновий шар, вирубку лісів задля бізнесу «Нутелли», голод у світі і так звані легкі отвори, ганебно зображені на упаковці, то все було не так уже й кепсько. Замість того, щоб відповісти голосом, Адель ствердно кивнула, стримано надувши губи, чого виявилось достатньо, щоб заспокоїти Габріеля.

Потім пішла на кухню, де на неї чекала, ніби підморгуючи, маслянка.

Взяла її обережно, майже з любов'ю, немов поранену тварину, і поставила в холодильник. Переконалася, що було в холодильнику. Приготує макарони на вечерю.

Габріель не наполягав, не коментував, не ставив під сумнів. Він був Габріелем — добрим, спокійним, зібраним, хорошим компаньйоном, хорошим другом. І як добрий друг, вийшов із трансу, у який впадав, працюючи зі своїми моделями, здогадався, що Адель готує вечерю і швидко накрив на стіл.

Дві тарілки поруч, як завжди, щоб сидіти обличчям до телевізора. Він обережно поскаржився на клей, що не відклеювався з його великого пальця, коли брав із хлібниці багет. У кожного з них були чітко визначені обов'язки, і Габріель відповідав за хліб. Чи дощ, чи сніг, чи лава текла вулицями, але щовечора на столі завжди був свіжий багет. А може, це був один із секретних інгредієнтів рецепту щастя? Мовчки пережовуючи хліб, Адель замислилась: чи люди, про яких розповідалося в статті, згадували щось про це?

Після вечері Адель прасувала свій одяг. Габріель був дещо здивований, а потім, звісно, повернувся до моделі бомбардувальника, яку йому ніяк не вдавалося скласти докупити. Адель відчувала себе

спокійною і, коли спостерігала за своїм приятелем, на її обличчі сяйнула м'яка усмішка. Скільки разів вона ходила з ним на гаражні розпродажі, де він шукав вимріяну мініатюру? Переживши емоційний стрес в оглядовій кімнаті лікарні, Адель здавалося, що вона зараз перебуває під наркозом у коконі квартири. Розуміла, що є більш нещасні люди, ніж вона. Жаліти потрібно передусім тих, у повсякденному рутинному житті яких макети займають на полицях у вітальні важливіше місце, ніж паста з пармезаном, яку вони їдять у заспокійливі вечори у затишній атмосфері квартири. Ні про що не думаючи, механічно совала паровою праскою. Залила у неї воду, змінила положення курсора відповідно до тканини одягу і не уважно слухала телепрограму, яку слухав Габріель, закінчуючи збирати літачок.

Прибираючи прасувальну дошку, думала, яким чином краще відпроситися у свого шефа доктора Коста. В абсолютному вираженні він не повинен би відмовити їй у відпустці, бо минулого року вона використала лише два тижні, але, знову ж в абсолютному вираженні, хіба ми не маємо право припускати, що знайдемо скарби біля підніжжя веселки чи під ногами привітних паризьких офіціантів, які приносять нам каву? Уявним рухом пальців викинула це запитання з голови тоді, коли Габріель склеював з легким радісним вигуком останній шматочок літака.

Згодом, коли лягла у ліжко на матрац із ефектом пам'яті, надіялась, що засне швидко і не думатиме про те, що відбудеться. Передчувала радикальну зміну вранці та сподівалася, що ніч буде тихою і спокійною. Але надія виявилася марною... Адель усвідомила це кілька годин тому, у ту мить, коли екран панічно замиготів і довелось розплющити очі. Про що він попереджав, про яке майбутнє, — вона не мала жодного уявлення, але те, що попереджав, — це факт.

О 2:21 ночі, втопившись лічити овечок та інших химерних тварин, втопившись від намагання дихати животом і медитувати, вона піднялася і пішла в кімнату Габріеля. Обережно, щоб не злякати, потрясла його.

— Що? Хроплю?

Він не хропів. Він ніколи не хропів, хоча й був огрядним. Був занадто стриманим, аби хропіти. В напівтемряві вона заперечливо

похитала головою. Здогадуючись, що має статися щось важливе, він увімкнув нічну лампу.

— З тобою все гаразд? — пошепки спитав.

— Я поїду.

Ґабріель поглянув на радіобудильник.

— Зараз?

— Ще ні. Маю на увазі, що мені потрібен перепочинок, потрібно трохи свіжого повітря.

Ґабріель випрямився і потер скроні.

— Я хочу на якийсь час поїхати з Парижа, бо тут задихаюсь.

Він помовчав кілька секунд, уникаючи погляду Адель, а потім невпевненим голосом спитав:

— Ти попередила керівника лабораторії?

— Я зроблю це сьогодні.

Нарешті він зазирнув їй у вічі і дозволив собі запанікувати. Чи варто було їй це казати? Чи може він їй допомогти?

— Це через той автобус?

— До певної міри, так.

— Якщо тобі так потрібно... — підсумував він і помовчав.

— Мені треба якийсь час побути на самоті.

— Дуже добре, — запевнив її ніжним голосом.

Потім поцілував її в лоб і почекав, поки Адель кивне.

Кивнувши, Адель підтвердила, що їхній обмін думками закінчився.

— Можна я трохи полежу біля тебе?

Вони йшли пліч-о-пліч крізь ніч. Ґабріель поринув у сни, в яких головну роль відігравали літаки, Адель не спала, усвідомлюючи, що ось-ось настане переломний момент у її житті.

Зміст

Пролог.....	7
1. Яюсь увечері	8
2. Жалі	10
3. Відїзд	15
4. Була квартира	19
5. Потім була подорож	22
6. Здійнявся вихор	28
7. Рогалик із шоколадом	34
8. Була стежка біля урвища	38
9. Настала секундна павза	43
10. Була чорна діра	46
11. Усе було так	50
12. Були сумніви	53
13. Там був нотатник	57
14. Був захід сонця	61
15. З'явився список	63
16. Була грозова ніч	66
17. Був похорон	69
18. Є новини	73
19. В Августини квартирант	81
20. Були пояснення	85
21. В Августини гості	94
22. Відвідини Августининих друзів	97
23. Вони щось приховували	111

24. Була лазанья	119
25. Там були коробки	123
26. У них був гість	130
27. Там були двері	134
28. Була злість	141
29. Там була шафа	145
30. Виникло цунамі	149
31. Був надлишок	154
32. Повернення до Парижа	158
33. Несподіваний копняк	164
34. Квартира на кілька поверхів вище	169
35. У неї інша квартира	175
36. Там було мансардне вікно	179
37. Стендап у кав'ярні-театрі	183
38. Там був цей, як пак його...	191
39. Повернення на роботу	195
40. Підйом на пагорб Монмартр	199
41. Їй зателефонували	203
42. Її прихистили	209
43. Там було горище	213
44. Були довірливі взаємини	216
45. Вони пішли на пляж	219
46. На неї чекала несподіванка	223
47. Відбулася суперечка	227
48. Їй довелося визнати свою невдачу	231
49. Бонні і Клайд	234
50. Настав ранок	239
51. Там були викопані ями	241
52. Вона звільнилася з роботи	244
Епілог	248
Подяки	250